

"סדנה כלכלית" בבחריין, ללא אופק מדיני

פרופ' אלי פודה*

המאמר [פורסם באתר הארץ](#) ב-11 ביוני 2019

הוועידה הכלכלית המתוכננת על ידי ממשל טראמפ בבחריין ב-25-26 ביוני היא ניסיון להעמיד את המרכבה הכלכלית לפני הסוס המדיני. ההיסטוריה מלמדת כי מרבית הוועידות הבינלאומיות בסוגיית הסכסוך הישראלי-ערבי התמקדו עד כה בחיפוש אחר פתרון מדיני. כך היו ועידת לוזאן (1949), ועידת ג'נבה (1973), ועידת מדריד (1991), ועידת אנאפוליס (2007) ועוד. מאידך, ארבע הוועידות האזוריות הכלכליות שנערכו בין השנים 1997-1994, כולל גם ערוץ השיחות הרב-צדדי בסוגיות מים, סביבה, בקרת נשק ופליטים, לא נעשו במנותק מהתהליך המדיני (הסכמי אוסלו והשלום עם ירדן), והן היו אמורות לחזק ולבסס אותו. אולם, עם התמוססות תהליך אוסלו, הגיעו גם ועידות אלה למבוי סתום.

ההחלטה האמריקנית למקם את הוועידה בבחריין היא ללא ספק חידוש. בחריין לא הרבתה עד כה לארח ועידות בינלאומיות. היא מעולם לא אירחה, למשל, ועידת פסגה ערבית. שליט בחריין, חמד בן עיסא אל-ח'ליפה, הסכים לכך מכמה סיבות: ראשית, הוא עומד בראש אליטה סונית השולטת באי שרוב תושביו (70 אחוזים) הם שיעים. החשש של האליטה מפני השתלטות השיעים, בסיוע רוח גבית עזה מאיראן השכנה, מדיר שינה. החשש הזה אינו דמיוני; בתקופת האביב הערבי ב-2011, החלו מחאות של האוכלוסייה השיעית נגד האליטה, אולם עזרה צבאית מהירה שהגיעה מהשכנה מהצד השני של המפרץ – ערב הסעודית – הצליחה לדכא את ההפגנות. שנית, מזה שנים רבות נשענת בחריין על סיוע ותמיכה של ארה"ב. למעשה, מפקדת הצי החמישי ממוקמת באי, הסכם הגנה בין המדינות נחתם ב-1991, הסכם סחר חופשי נחתם ב-2006 ולמעלה מ-200 חברות אמריקניות פעילות באי הקטן. אירוח הוועידה אפוא הוא מחיר לא גבוה שהממלכה והמשפחה השלטת משלמים על הישענות על ארה"ב מצד אחד, וערב הסעודית מצד שני, שמבטיחות את יציבות הממלכה. יתרה מזו, שיתוף הפעולה בין ערב הסעודית לבחריין מאפשר לראשונה לעשות שימוש בשנייה כבלון ניסוי למדיניות שעלולה להיתקל בהתנגדות בעולם הערבי. ערב הסעודית באופן מסורתי מהלכת בזהירות בשדה המוקשים המדיני הערבי והאסלאמי, וזאת בשל מיקומה כשומרת המקומות הקדושים לאסלאם.

ההחלטה לקיים את הוועידה בבחריין נוחה גם מבחינת היחס לישראל. בשנים האחרונות מגלים שליטי בחריין פתיחות כלפי ישראל ולא מהססים גם להציג אותה באופן פומבי, וזאת בניגוד להתנהגות הסעודית המתנהלת בעיקר בחשאי, מאחורי דלתות סגורות. לישראל ובחריין אין קשרים דיפלומטיים ובחריין גם לא הקימה נציגות בתקופת אוסלו (בניגוד לעומאן, קטר, מרוקו, תוניסיה ומאוריטניה). עם זאת, קשרים פומביים וחשאיים מתקיימים מאז בין שתי המדינות. יוסי שריד, כשר לאיכות הסביבה, היה הבכיר הראשון שביקר במנאמה במסגרת השיחות של קבוצת העבודה המולטיטלטרלית בנושאי מים וסביבה באוקטובר 1994. הקשרים עלו מדרגה בשנות ה-2000, כאשר שמעון פרס, כשר לשיתוף פעולה אזורי, נפגש עם יורש העצר של בחריין.

שיאם של קשרים אלה היה כאשר פרס, כנשיא המדינה, וציפי לבני, כשרת החוץ, נפגשו עם המלך חמד בניו יורק ב-2009. אולם, הקשרים בין שתי המדינות התקיימו בעיקר מאחורי הקלעים; על פי מסמכי וויקיליקס, המלך חמד סיפר לשגריר האמריקני ב-2005, כי ארצו מקיימת קשרי מודיעין וביטחון עם ישראל באמצעות המוסד. בשיחה אחרת של שר החוץ של בחריין עם נציג דיפלומטי אמריקני, נאמר כי בחריין מקיימת קשרים "שקטים, עסקיים" עם ישראל. יתרה מזו, המלך הורה לשר ההסברה שלו להפסיק את השימוש במונחים "אויב" או "ישות ציונית" כדי לתאר את ישראל. הממלכה גם מקיימת קשרים בין-דתיים עם מרכז שמעון ויזנטל בלוס אנג'לס, והיא מינתה בדצמבר 2018 את הרב מארק שניאיר (Schneier) – הפועל זה כ-15 שנה להקים

* פרופ' אלי פודה הוא חבר ועד מנהל במיתוים - המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, מלמד בחוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון האוניברסיטה העברית בירושלים, ומכהן כנשיא האגודה הישראלית ללימודי המזרח התיכון והאסלאם.

גשרים דתיים בין ישראל, מדינות המפרץ ובחריין במיוחד – ליועץ מיוחד של המלך למרכז העולמי לדו-קיום בשלום שהקים המלך. מרכז זה, בשיתוף עם מרכז ויזנטל, ארגן ביקור של משלחת של 24 אנשי דת שונים מבחריין בישראל בדצמבר 2017. הביקור התקיים למרות שימים אחדים קודם לכן טראמפ הכיר בירושלים כבירת ישראל. יהודייה בשם הודא עזרא נזנה גם כשגרירת בחריין בארה"ב בין השנים 2008-2013. כל הרקע הזה מעמיד את בחריין בעמדה מצינת לארח את הוועידה הכלכלית של טראמפ, שממילא עולה בקנה אחד עם האינטרסים הביטחוניים והכלכליים של הממלכה.

ואולם, שליטי בחריין לא "הפכו את עורם" לגבי הסוגיה הפלסטינית. בכל הצהרותיהם בפומבי ובחשאי הם דואגים להבהיר כי התקדמות בפתרון הסוגיה הפלסטינית היא תנאי מקדים לכל נורמליזציה עם ישראל. הבעיה העיקרית היא שהפלסטינים מחרימים את הוועידה, ובכך מאיימים לטרפד את סיכויי הצלחתה. ההתנגדות הפלסטינית לוועידה מובנת משום שטראמפ נתפס – ובצדק – כמתווך לא הוגן בין הצדדים ומשום החשש ש"השלום הכלכלי" יהווה תחליף לשלום המדיני, האמיתי. ובכל מקרה, כל ההדלפות עד כה מצביעות על כך שגם התכנית המדינית, לכשתפורסם, עומדת להיות "רזה" מבחינת הפלסטינים. מאידך, התגובה הפלסטינית מעמידה אותם, שוב, בצד של דוחים ומחרימים סדרתיים (תכנית האו"ם, 1947; מתווה קלינטון, 2000; שיחות אולמרט-אבו מאזן 8-2007; ועוד).

נכון לכתיבת שורות אלה, ערב הסעודית, איחוד האמירויות הערביות – ואפילו קטר המצויה בסכסוך עמוק עם שאר מדינות המפרץ – הביעו את הסכמתן להשתתף בוועידה. רוסיה וסין הביעו ביקורת על הסדנה, ולא ישתתפו; אולם עמדת ירדן ומצרים לא ברורה (בדומה לזו של האיחוד האירופי). ירדן במיוחד מצויה בין הפטיש האמריקני (והישראלי) ובין הסדן הפלסטיני, והיא הייתה רוצה להתחמק מהאירוע הזה ללא פגע. לא רק הפלסטינים וירדן קלקלו את "המסיבה"; גם ישראל. סבב הבחירות הנוסף והמיותר – בנוסף לכל אישומי נתניהו – מאיימים לקלקל את לוח הזמנים שאמור היה להוביל לפרסום התכנית המדינית מיד לאחר הבטחת הסיוע הכלכלי מצד המדינות הערביות העשירות והמוסדות הפיננסיים הבינלאומיים (קרן המטבע, בנקים שונים ועוד) לפלסטינים.

הניסיון ההיסטורי המאכזב לגבי תרומת ועידות כלכליות לתהליך מדיני והאירועים האחרונים מביאים לידי מסקנה שעדיף היה לו טראמפ היה דוחה – או לחלוטין מבטל – את הסדנה הכלכלית. יש להניח כי שיקולי כבוד ואגו לא יאפשרו לו לסגת מהמהלך. טראמפ החליט להתערב בסכסוך באמצעות חשיבה "מחוץ לקופסה", ואכן הוא הצליח. זו אולי הפעם הראשונה שמנסים לפתור סכסוך מבלי להתייעץ, לשתף או לתאם עם אחד הצדדים בסכסוך. רעיון "מקורי" זה לא יכול להביא לפתרון; יש בו דווקא פוטנציאל להגביר את הלהבה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.